

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах становлення та розвитку ринкових відносин в Україні вкрай актуальним залишається питання удосконалення процесу кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, відродження ролі та значення кредиту у формуванні обігових коштів підприємств різних форм власності з метою забезпечення безперервності кругообороту виробничих капіталів та стимулювання вітчизняного виробництва.

Загалом, перехід до ринкової економіки, розвиток комерційних відносин справляють позитивний вплив на основи функціонування банківського кредиту в господарстві нашої країни. В сучасних умовах основними макроекономічними завданнями кредитного процесу є:

- ✓ сприяння раціоналізації виробництва і збуту;
- ✓ збільшення обсягів необхідної на ринку продукції;
- ✓ отримання максимального прибутку при мінімальних витратах.

Однак, кредитні операції на сьогодні є достатньо “дорогим задоволенням”, в силу високого рівня ризиків і відповідних витрат перш за все для комерційних банків, і тому екстенсивний шлях розвитку кредитного ринку поступається місцем інтенсивному, за якого набуває значення якість кредитних операцій. Одним із способів удосконалення механізму кредитного забезпечення комерційними банками підприємницької діяльності є розробка та деталізація етапів кредитного процесу з метою максимального врахування потреб клієнтів та захисту банку від втрат.

Питанням розробки та деталізації етапів кредитного процесу з метою удосконалення організації кредитних відносин комерційних банків і підприємств в умовах трансформації ринкових відносин присвячено ряд наукових досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. До числа видатних українських фахівців слід віднести таких як: Мороз А., Савлук М., Дзюблюк О. та інші. Серед науковців за кордоном окресленим колом проблем займаються Жуков Є., Лаврушин О., Єндроронова Н., Єгорова В., Коновалова

Ю. Однак, у їхніх працях недостатньо приділено розгляду проблеми, пов'язаної із забезпеченням банківської діяльності відповідними нормативно-правовими документами щодо регламентації кредитної політики та реалізації кредитного процесу з метою спрямування кредитних ресурсів комерційних банків на кредитне забезпечення підприємницької діяльності. Саме вирішення цієї проблеми може стати важливим кроком у напрямі оптимізації кредитного процесу у взаєминах комерційних банків із підприємствами.

Таким чином, до основних завдань даного наукового дослідження, котрі мають вирішувати поставлену проблему, слід віднести:

- визначення основних причин ризиковості банківського бізнесу;
- узагальнення теоретичних підходів щодо послідовності дій комерційного банку з приводу реалізації етапів кредитного процесу;
- теоретичне обґрунтування основних нормативно-правових документів, що регламентують кредитний процес та визначають спрямування кредитної політики комерційного банку;
- виокремлення можливих напрямів удосконалення роботи комерційних банків щодо практичної реалізації механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності в Україні.

У всьому світі ефективність функціонування банківських установ на кредитному ринку оцінюється в першу чергу тим, наскільки успішно вони забезпечують інноваційну функцію в розвитку економіки. На сьогодні вартість основних засобів в Україні перевищує обсяги ВВП у чотири рази (в 2001 році – 838,189 млрд. грн.). Ступінь їх фізичного зносу знаходиться поза критичною межею. При цьому єдиним доступним джерелом отримання коштів для підприємств реального сектора економіки залишаються кредитні ресурси. Однак, менше половини підприємств здійснюють вкладення у свої основні засоби, із яких тільки 13% припадає на банківські кредити [1; 18].

До основних причин низького рівня кредитування банківською системою реального сектора економіки, а саме промислових підприємств, на нашу думку, слід віднести:

По-перше, неготовність банків здійснювати довготермінове кредитування реального сектора економіки. Так, у 2001 році частка довготермінових кредитів у кредитному портфелі банків склала 21,7%. І, як наслідок, у структурі фінансування підприємств лише 4,2% припадає на довгострокові зобов'язання. За 2002 рік спостерігалось зростання обсягів кредитних вкладень банків у економіку: вони збільшилися майже на 33%, сягнувши 37,9 млрд. грн. при цьому частка довгострокових кредитів у загальній сумі на 01.11.2002 р. становила 23,9% (на відповідну дату минулого року – 19,5%). Однак, у США та інших розвинутих країнах, банківські позички складають 61,9% зовнішнього фінансування фірм [2; 216].

По-друге, висока вартість кредиту, котра не влаштовує товаровиробника. Хоча вартість кредитів, які надаються реальному сектору економіки (без урахування кредитів “овердрафт”) знизилася на 6,8 відсоткових пунктів – з 24,8% у 2001 р. до 18,0% у березні 2003 р. Однак, при цьому маржа між процентними ставками за кредитами та депозитами складає 12-15%, позаяк в інших розвинутих країнах вона коливається в діапазоні 3-5%. Це зумовлено комплексом взаємопов'язаних проблем. Однак, з нашої точки зору, головною причиною, на якій варто зосередити увагу, – значна ризиковість кредитних операцій комерційних банків.

Підвищена ризиковість банківського бізнесу пов'язана, перш за все, із можливістю неповернення кредитних ресурсів, спрямованих на кредитне забезпечення підприємницької діяльності. Значний вплив на рівень кредитного ризику, який визначає, відповідно, частку неповернення позик та призводить до втрат банківських установ, мають наступні фактори:

- ✓ кризовий стан економіки перехідного періоду, який виражається не тільки падінням виробництва, фінансовою нестійкістю багатьох підприємств і організацій, але й руйнуванням ряду господарських зв'язків;
- ✓ економічний розвиток регіону, його спеціалізація, виробнича активність підприємств та організацій, а також конкуренція серед кредитних установ;

✓ ступінь концентрації кредитної діяльності банку в будь-якій сфері (галузі), яка чутлива до змін в економіці, а також нових, маловивчених, нетрадиційних сферах;

✓ недостатнє законодавче забезпечення кредитної діяльності та стан арбітражно-судової системи;

✓ кредитування клієнтів, які зазнають певних труднощів економічного характеру, а також нових та недавно залучених клієнтів;

✓ внесення частих змін в політику банку щодо надання кредитів та формування кредитного портфеля;

✓ проблеми, які пов'язані із забезпеченням кредиту, тобто юридичними, кон'юнктурними факторами та ліквідністю.

З метою запобігання виникнення ризиків у банківській діяльності, для оптимізації взаємовідносин комерційних банків та підприємницьких структур в Україні, на наш погляд, слід звернути увагу на вивчення загальних методичних аспектів організації та практичної реалізації механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності; на формування якісно нової системи кредитування; становлення повноцінних партнерських відносин між учасниками кредитної угоди; розробку нових форм та методів кредитування; вдосконалення технології видачі та погашення банківських позичок. По суті йдеться про розробку такого порядку організації кредитного процесу, який би належним чином регламентував діяльність комерційного банку з приводу реалізації кредитної політики як складової механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності. Вочевидь стосовно діяльності банку у сфері організації кредитних відносин йдеться про визначення основних етапів провадження кредитного процесу у взаєминах з окремими позичальниками та регламентацію дій працівників банку на кожному із цих етапів – від отримання заявки на кредит до його кінцевого погашення [3; 357].

Загальна кількість указаних етапів може бути відмінною в залежності від організаційних особливостей роботи кредитних підрозділів банку, однак загалом має охоплювати три основні стадії руху кредиту як економічної категорії:

1) надання кредиту, що передбачає передачу кредитором цінностей у позику з метою їх раціонального використання і отримання доходу;

2) використання кредиту, що визначає спрямування позичальником отриманих коштів на виробничі або споживчі потреби;

3) повернення кредиту, що передбачає отримання позичальником доходів від кредитованих операцій або мобілізацію ресурсів з інших джерел, що необхідно для повернення кредитору позиченої вартості.

Врахування зазначених стадій визначає зміст основних етапів організації кредитного процесу, що мають регламентуватися відповідними документами, якими затверджується кредитна політика банку. Разом з тим, необхідно зазначити, що на сьогоднішній день практична організація кредитних відносин вітчизняних комерційних банків не засновується на якійсь єдиній методології провадження позичкових операцій у тому розумінні, що відсутня певна уніфікована, визначена Національним банком України, нормативна база, яка б регламентувала усю послідовність дій банку в процесі надання кредитних послуг суб'єктам ринку. А тому, по суті кожен комерційний банк розробляє основи кредитної політики і виходячи з власного досвіду визначає відповідні підходи до побудови процесу кредитування.

Важливе значення для вирішення проблеми оптимізації практичної реалізації механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності, удосконалення кредитного процесу щодо визначення стратегії і тактики конкретного комерційного банку набуває розробка таких внутрішніх програмно-методичних документів як:

- Положення про кредитну політику;
- Положення про кредитування;
- Регламент роботи щодо видачі кредитного забезпечення підприємницької діяльності та контролю за виконанням позичальників зобов'язань по кредитним договорам.

Наявність указаних документів у кожному комерційному банку повинно стати, на наш погляд, вихідною, базовою основою для ефективної організації кредитного процесу та оптимальної взаємодії банків із підприємствами.

Перші два документи (їх ще називають “Кредитним меморандумом”) містять положення стратегії кредитного процесу, який реалізується конкретним банком, причому Положення про кредитування є “змішаним” тактико-

стратегічним документом, оскільки містить в собі розкриття механізму реалізації кредитної політики, тобто співставляє стратегічні завдання, які проголошені в Положенні про кредитну політику банку, із тактичними методами їх досягнення. Під кредитною політикою комерційного банку, з нашої точки зору, слід вважати розробку концепції організації кредитних відносин між комерційним банком та його клієнтами на мікроекономічному рівні шляхом визначення послідовності дій щодо кредитного забезпечення підприємницької діяльності.

Розробка кредитної політики на мікроекономічному рівні є особливо важливою в умовах адаптування банків до складних і постійно змінних умов економіки. Це, передусім відноситься до банків в умовах переходу до ринку, коли перед ними виникають серйозні проблеми: розробка концепції ризику, визначення потенційних збитків за позичками, а також правове регулювання операцій щодо сумнівних та безнадійних кредитах.

Основна концепція кредитної політики комерційного банку, як правило, складається із двох частин: перша частина охоплює прийняття рішень щодо надання стандартних кредитів, а друга – перелік процедур по сумнівних та безнадійних кредитах, а також питання управління кредитними ризиками.

До основних напрямів кредитної політики комерційного банку слід віднести загальні принципи організації, структуру кредитного портфеля та управління кредитними ризиками. Найважливішим напрямом практичної реалізації кредитного процесу є, на наш погляд, створення оптимальних умов надання кредитів суб'єктам підприємницької діяльності, спрямування банківських ресурсів у кредитне забезпечення виробничої діяльності економічних агентів (рис. 1).

З точки зору створення оптимальних умов надання кредитів клієнтам, удосконалення кредитних взаємин комерційних банків та суб'єктів підприємницької діяльності можна виокремити два базових блоки: з одного боку – практична реалізація кредитного процесу повинна бути спрямована на захист інтересів кредитора, а з іншого – на *врахування кредитних потреб*

суб'єктів підприємницької діяльності, тобто створювати взаємовигідні умови для як для кредитора, так і для позичальника.

Загальна спрямованість дій комерційного банку у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності визначається завданнями щодо мінімізації ризику за позичковими операціями та досягнення їх максимальної дохідності. На цій основі будується і відповідний алгоритм кредитної діяльності банку у взаєминах із суб'єктами підприємницької діяльності, виявом чого є дотримання чіткої послідовності етапів організації кредитування і процедур прийняття рішень, закріплених у певному документі про кредитну політику або ж (що більш характерно для банківських установ нашої країни) – у внутрішньому положенні чи інструкції, розробленій з метою *регламентування дій персоналу*.

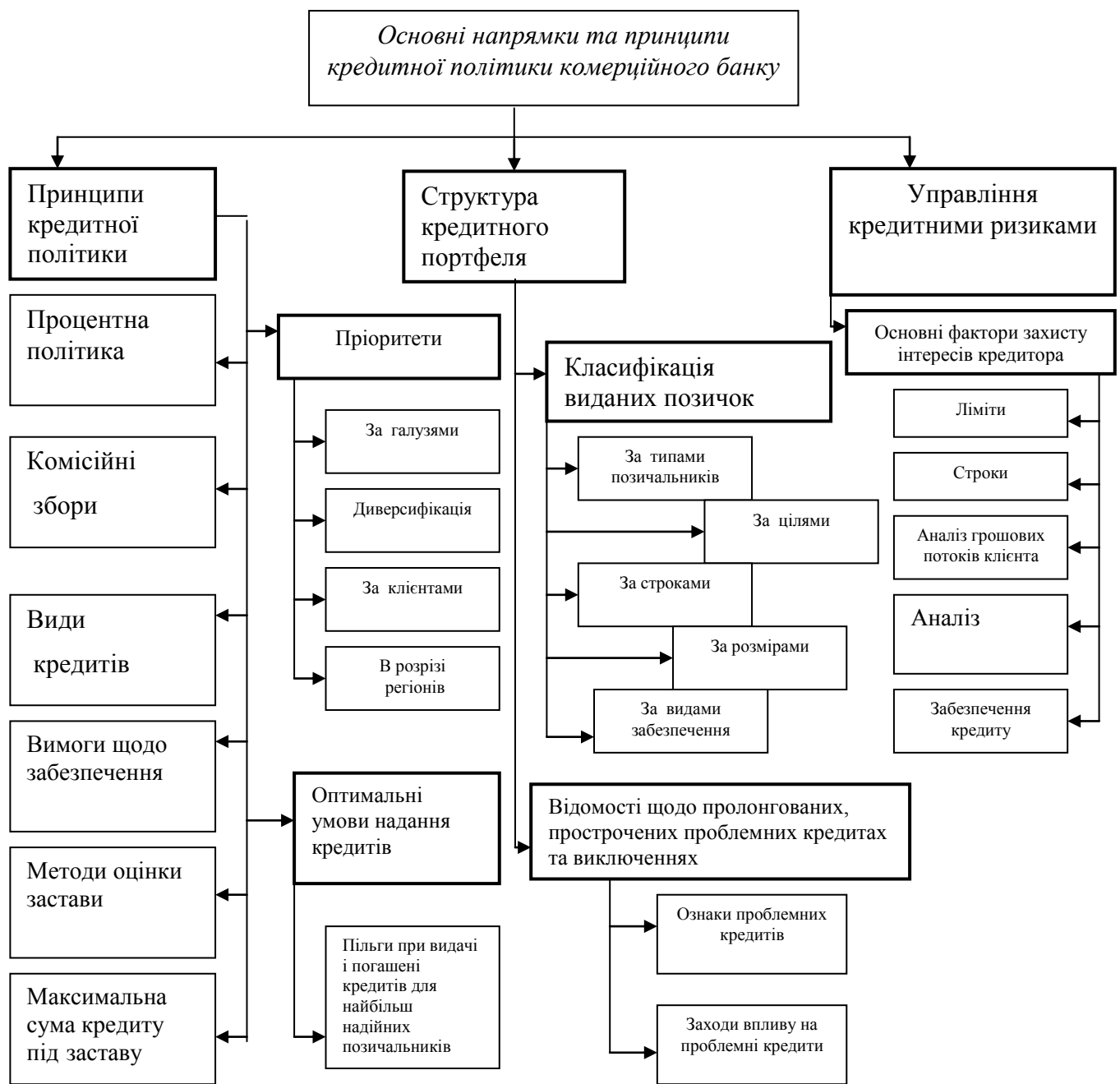

Рис.1. Структурна схема Положення про кредитну політику
комерційного банку

У розрізі питання становлення рівноправних партнерських відносин у системі “підприємство-банк”, доцільно при розробці кредитної політики враховувати також кредитні потреби господарюючих суб’єктів. Врахування потреб кредитного забезпечення клієнтів у вітчизняній практиці кредитування повинні зводитись до:

➤ розуміння ситуації клієнта, що виражається у необхідності кредиту, тобто довірливе ставлення до його проблем (господарської ситуації, що зумовлює потребу в залучених коштах);

➤ доступність банку для клієнта, прийнятність розробленої ним програми кредитування (розміри кредиту, плата за процент, строки кредиту, умови надання та погашення);

➤ врахування особливостей бізнесу клієнта, умови та результати його галузевої діяльності; прозорість прийняття та обґрунтованість висновків щодо надання чи відмови клієнту в одержанні кредиту.

➤ оперативний розгляд заяв та клопотань клієнта;

➤ простота та зрозумілість для клієнта банків самих процедур по оформленню, наданню та погашення кредиту.

На нашу думку, при розробці кредитної політики комерційних банків, доцільно якомога детальніше регламентувати усі процедури організації кредитного процесу, максимально деталізувати усі необхідні етапи банківського кредитування для зручності організації роботи банківського персоналу. Розглядаючи операції банку по кредитуванню, як набір певних дій, що входять послідовними етапами в процес кредитування, слід виділити наступні із них (рис 2.).

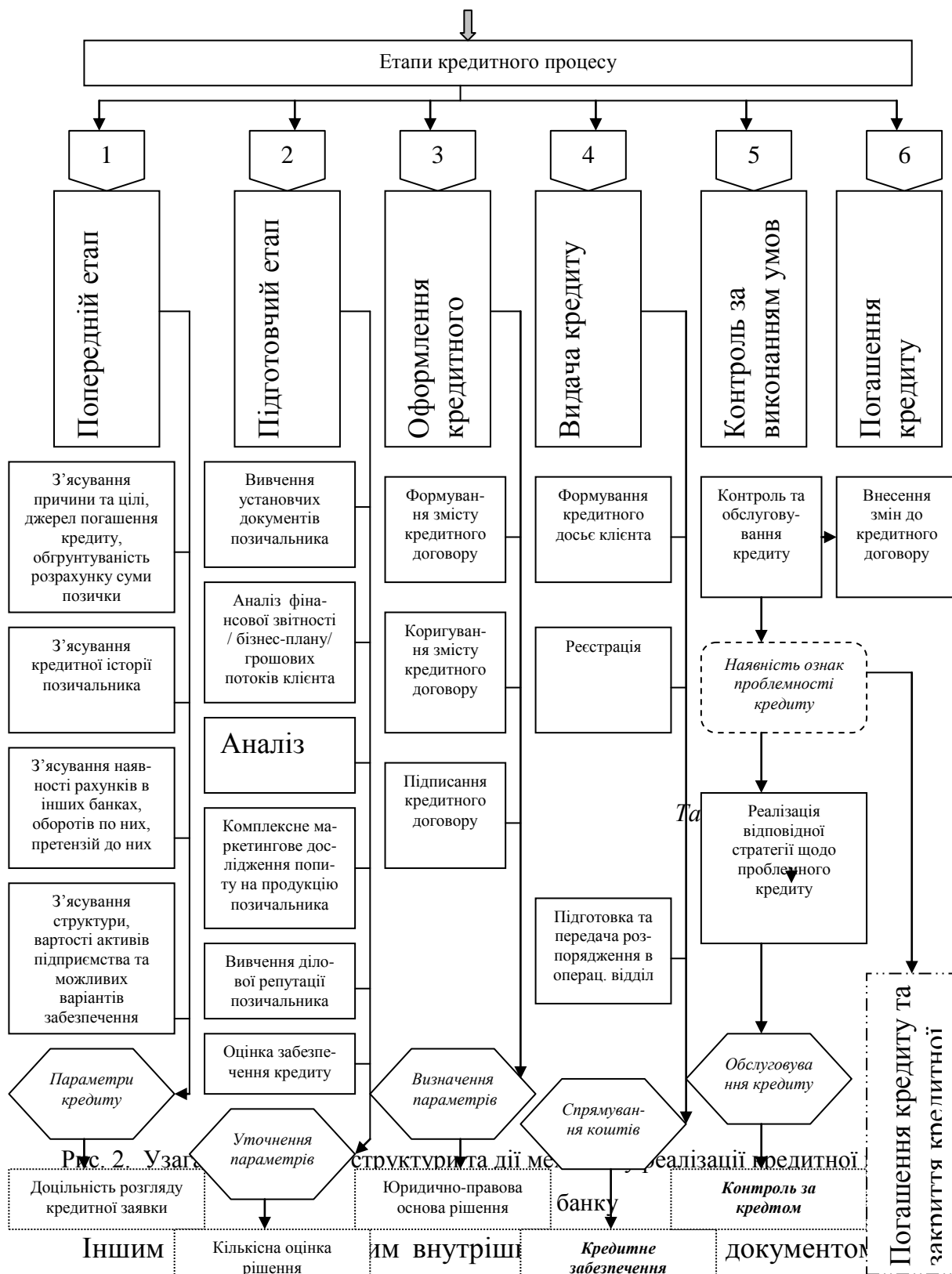
У економічній літературі зустрічаються різні думки з приводу кількості та послідовності етапів кредитного процесу. Однак, найчастіше виокремлюють шість етапів, котрі в цілому характеризують порядок певних дій комерційного банку щодо організації кредитних відносин із підприємствами, а саме:

- 1) попередній етап, який передбачає ознайомлення та визначення можливого стратегічного партнера по кредитним відносинам;
- 2) підготовчий етап, зміст якого полягає у аналітичному аргументуванні доцільності подальших взаємин із клієнтом з точки зору його кредитоспроможності і вигідності кредитної угоди для банку;
- 3) оформлення кредитного договору, що є юридично-правовою основою рішення комерційного банку та взаємоузгодження параметрів кредиту;
- 4) етап видачі кредиту, що означає практичну реалізацію кредитного забезпечення підприємницької діяльності;
- 5) контроль за виконанням умов кредитного договору, який означає безпосередню роботу комерційного банку щодо супроводження та обслуговування кредиту;
- 6) погашення кредиту, що передбачає завершення кредитних відносин комерційних банків з підприємствами.

Для деталізації процесу кредитування як зі сторони банку, так і з сторони боржника необхідно, щоб їхні інтереси співпадали, тобто, щоб необхідність, доцільність та можливість кредитування відповідали одночасно інтересам банку і підприємства. Сам же процес кредитування має бути достатньо деталізований та прозорий із виокремленням конкретних завдань, обов'язків та відповідальності окремих посадових осіб, які забезпечують реалізацію конкретних етапів кредитування.

Кредитний процес як сукупність практичних дій комерційного банку з приводу видачі та погашення позичок як складова механізму реалізації кредитного забезпечення, має передбачати дотримання усіх базових принципів та умов банківського кредитування. Однак, в кожному конкретному випадку здійснення кредитування суб'єкта підприємницької діяльності повинні враховуватись індивідуальні потреби суб'єктів господарювання, а відтак використовуватись диференційовані підходи щодо кредитного забезпечення.

повинна базуватися кредитна робота комерційного банку є Регламент роботи комерційного банку щодо кредитного забезпечення підприємницької діяльності та контролю за виконанням зобов'язань позичальниками по кредитним договорам (рис.3).

Регламент роботи щодо кредитного забезпечення суб'єктів підприємництва та контролю за виконанням зобов'язань за кредитними договорами комерційного банку

Рис.3. Структурна схема Регламенту роботи щодо кредитного забезпечення суб'єктів підприємництва та контролю за виконанням позичальниками зобов'язань за кредитними договорами із комерційним банком

Власне, це положення є, на наш погляд, чисто тактичним програмним документом, позаяк в ньому повинно бути зафіксовано виклад тактичних методів і прийомів порядку регулювання кредитного процесу в рамках даного банку та його філій. Слід зазначити, що це положення базується на основних концептуальних засадах кредитної політики комерційного банку, визначенні пріоритетності спрямування грошових ресурсів на кредитне забезпечення підприємницької діяльності у різних галузях економіки. Перспективним напрямком орієнтації кредитної політики, окрім галузевого, на наш погляд, може слугувати тип підприємницької діяльності. У даному разі йдеться про

стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу та надання йому безумовної переваги порівняно із крупним промисловим виробництвом.

Особливе місце в розробці даного внутрішньобанківського документу займає процентна політика та порядок нарахування комісійних, позаяк власне виважена процентна політика комерційного банку є запорукою його конкурентоздатності на фінансовому ринку, що суттєво може впливати на його потенційні можливості кредитного забезпечення підприємницької діяльності. Так, процент за користування кредитними ресурсами, з однієї сторони, повинен забезпечувати ефективність функціонування реального сектора економіки і одночасно гарантувати банківським установам рівень процентної маржі і винагороди за кредитний ризик – з іншої.

Розроблений регламент комерційного банку щодо кредитного забезпечення підприємницької діяльності доцільно конкретизувати через складання технологічних карт кредитування, яка базується, з однієї сторони, на функціональних обов'язках працівників окремих підрозділів банку щодо процедури кредитування, а з іншої – на деталізації етапів процесу кредитування клієнтів.

Отже, з метою удосконалення кредитного процесу та становлення якісно нових кредитних відносин комерційних банків із суб'єктами підприємницької діяльності, з нашої точки зору, потрібно зосередити увагу на розробку та запровадження вищевказаних банківських документів.

Разом з тим дану проблему слід вирішувати комплексно, адже практична реалізація кредитного процесу у взаємовідносинах комерційних банків із підприємствами в умовах трансформації ринкових відносин в Україні потребує вирішення ряду взаємообумовлених питань: від законодавчої регламентації захисту інтересів кредиторів, створення відповідної інфраструктури кредитного ринку – на макрорівні; до питань розмежування та розподілу функцій у кредитному процесі, оптимізації кредитної та процентної політики – на рівні власне конкретного банку.

Література:

1. Юшко И. Это – шанс // Бизнес. – 2002. - № 44. – с. 18.
2. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансового рынка. - М.: 1999, - С. 216–218.

3. Дзюблук О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки. – К.: Поліграфкнига, 2000. - С. 357.

Олена МАЛАХОВА

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ У
ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ПІДПРИЄМСТВАМИ
В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

А Н О Т А Ц І Я

Активізація підприємницької діяльності ринкових суб'єктів різних організаційно-правових форм, вносить позбавлення у процес пошуку альтернативних джерел фінансування їх діяльності, в тому числі банківських кредитів. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває удосконалення кредитного процесу з метою становлення рівноправних партнерських взаємовідносин комерційних банків із підприємствами. У статті розглянуто основні програмно-методичні документи комерційного банку щодо забезпечення удосконалення ефективної організації кредитного процесу та оптимізації взаємодії банків із підприємствами.